

УДК 347.77

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Н. Янюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14, Україна
E-mail: n.yanyuk@gmail.com*

Стаття визначає проблеми розвитку інформаційного права в Україні. Розкрито зміст понять «інформація», «інформаційні відносини», «інформаційне право». У статті визначено проблеми інформаційного законодавства України. На основі проведеного аналізу зроблено висновок про комплексний характер інформаційного права та визначено його місце серед інших галузей права

Ключові слова: інформація, інформаційні відносини, інформаційне законодавство, інформаційне право, метод правового регулювання, інформатика.

Інформація - це категорія, яку досліджують під різними кутами зору у багатьох галузях науки, наприклад, філософії, соціології, політології, кібернетиці, правознавстві. Але саме для правознавства інформація стала особливим об'єктом наукових досліджень. Історія неодноразово підтверджувала суттєвий вплив інформації на різні процеси, які відбуваються у суспільстві і державі, у тому числі на політику, економіку, освіту, науку, військову справу і т.п. Відтак можна стверджувати про виокремлення інформаційних відносин, які потребують нормативного регулювання. Результатом цих процесів і стало поступове формування інформаційного права як складової системи національного права.

Постановка проблеми. Сьогодні важко уявити життя без сучасних систем комунікації, зв'язку, комп'ютерної техніки та мережі Інтернет. Різноманітні інформаційно-комунікативні технології і загальнодержавні інформаційно-аналітичні системи настільки заповнили суспільний простір, що стали його органічною частиною. У зв'язку з цим виникла необхідність правового урегулювання інформаційних відносин, зокрема щодо збирання, використання, поширення та зберігання певної інформації. Хоча окремі витоки правових актів сягають давнини, але особливого інтересу питання правового регулювання інформаційних відносин набуло у другій половині ХХ ст.

Упродовж останніх років в Україні було прийнято десятки законодавчих актів у сфері інформаційних відносин, відбулися значні зміни у використанні мережі Інтернет органами публічної влади та були розширені можливості щодо реалізації права доступу до публічної інформації. Проте ріст вітчизняного ринку інформаційно-комунікаційних технологій, створення інфраструктури для надання органами публічної влади інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет, що у значній мірі може покращити якість взаємовідносин «особа» - «орган публічної

влади», сприяння підвищенню інформаційної грамотності, використання безготівкових розрахунків за товари і послуги та розвиток інших сфер вимагають постійного удосконалення нормативно-правового регулювання. Це мало значний вплив на появу нових понять – «інформаційне законодавство» та «інформаційне право». Сьогодні ведуться наукові дискусії щодо формування в Україні інформаційного права як комплексної науки і галузі права. Виникнення інформаційного права супроводжується науковими дискусіями щодо його предмету, методів, інформаційного законодавства.

Мета і завдання наукового дослідження. Показати вплив на розвиток інформаційного права галузевих правових наук, зокрема адміністративного і цивільного права, та правової інформатики. Визначити комплексний характер інформаційного права, що зумовлений специфікою інформаційних відносин, як предмету правового регулювання. Виявити особливості методу правового регулювання інформаційних відносин та визначити шляхи удосконалення інформаційного законодавства.

Рівень дослідження теми у науковій літературі. Проблеми розвитку інформаційного права стали об'єктом наукових досліджень багатьох вітчизняних науковців-правознавців, зокрема цій проблемі присвятили свої праці: В.М. Брижко [1, 5], В.Д. Гавловський, М.С. Демкова [2], Р.А. Калюжний, А.І. Марущак [4], О.Нестеренко, В.С. Цимбалюк [5], М.Я. Швець [5] та інші. Науковці висловлюють власні позиції щодо формування інформаційного законодавства, інформаційного права та їх місця в системі національного права.

Виклад основного матеріалу. У людському середовищі завжди існували певні засоби комунікації, через які поширювалась інформація, що сприяло узгодженій діяльності між людьми. Інформація стає особливим предметом суспільних відносин. Вказуючи на важливість інформації, В.М. Брижко зазначає, що інформація «разом з енергією і матерією є фундаментальним чинником основи світобудови та розвитку цивілізації» [1, с. 70]. З розвитком суспільства та удосконалення таких засобів комунікацій виникла об'єктивна необхідність визначати певні правила щодо накопичення, розпорядження та зберігання інформації, щодо значення того чи іншого виду інформації, щодо використання носіїв інформації. Поступово відбувається формування нормативної бази, яка визначає поняття, види, режими інформації, регулює відносини у цій сфері.

У ст.1 Закону України «Про інформацію» в редакції від 13 січня 2011р. визначено: «Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». На відміну від попередньої редакції Закону від 2 жовтня 1992 р., який визначав поняття інформації лише через «документовані або публічно оголошені відомості про події та явища», Закон України «Про інформацію» 2011р. враховує практику широкого використання електронних засобів для передачі різного роду відомостей. Законодавець також врахував зауваження, які були висловлені фахівцями, зокрема щодо обмеженого розуміння інформації, так як залишилися поза увагою «відомості про процеси (щось тривале у часі) ...створювані в процесі інтелектуальної діяльності відомості (дані) про навколишній світ, і процеси, що в ньому відбуваються, або відомості про стан справ» [2, с. 14]. Новий підхід у визначенні поняття «інформації» був також врахований у ст.200 Цивільного кодексу України.

Проте слід звернути увагу на відмінність «інформації» від «носія інформації», тобто матеріального чи електронного документа, в яких фіксуються певні відомості

та/або дані. В електронних документах такі відомості «зафіксовані у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа», що визначено у ст.5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». У зв'язку з цим не слід ототожнювати поняття «доступ до інформації» і «доступ до документу, в якому міститься інформація».

У Законі України «Про інформацію» не вказано підстав виникнення інформаційних відносин, однак названо види таких відносин. У преамбулі зазначено, що Закон спрямований на регулювання відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації.

Специфіка інформаційних відносин зумовлює існування широкого кола суб'єктів таких відносин. Згідно із ст.4 Закону України «Про інформацію» ними є: фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень.

Таким чином, інформація є об'єктом інформаційних відносин, які виникають у зв'язку з діяльністю суб'єктів щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Система таких відносин дає підстави вести мову про предмет інформаційного права. Предмет інформаційного права практично не викликає дискусій серед науковців. У літературі запропоновано визначати предмет інформаційного права як інформаційні відносини, що становлять «відокремлену групу суспільних відносин, що виникають у процесі обігу в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів шляхом реалізації кожним інформаційних прав і свобод, а також шляхом виконання обов'язків органами державної влади і місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод» [3, с. 202].

Враховуючи багатофункціональність інформації як об'єкту суспільних відносин [4, с. 15], вона може виступати: як засіб реалізації конституційних прав і свобод, як елемент управління суспільними чи державними справами, як об'єкт діяльності державних службовців, як об'єкт права власності (відповідно до ст.ст.177 і 178 Цивільного кодексу України) На цій підставі можна виділити публічно-правовий і цивільно-правовий аспекти інформаційних відносин. Саме з цим моментом пов'язана проблематичність визначення методу правового регулювання, тобто способу впливу на інформаційні відносини.

Враховуючи широкий спектр відносин, що становлять предмет інформаційного права, використовуються різні методи правового регулювання. Загальноприйнято виділяти два основні методи – імперативний, характерний для галузей публічного права (зокрема, конституційного, адміністративного), і диспозитивний, який характерний для галузей приватного права (цивільного права).

Можна простежити сферу застосування імперативних методів регулювання: встановлення компетенції суб'єктів владних повноважень у сфері інформаційних відносин, встановлення порядку доступу до публічної інформації, здійснення реєстрації інформаційних ресурсів, реєстрації та регулюванні відносин у сфері засобів масової інформації, встановлення правових режимів інформації з обмеженим доступом, регулювання відносин в сфері інформаційної безпеки, встановлення режиму збереження інформації.

Диспозитивні методи в інформаційному праві застосовуються при створенні інформаційних технологій і їх забезпечення (авторське право, право інтелектуальної власності, патентне право на інтелектуальну, промислову власність, тощо).

В інформаційному праві відбувається поєднання як правових методів, так само й інших, наприклад, організаційних, економічних, науково-технічних, технологічних.

Інформаційні технології відіграють визначальну роль у забезпеченні взаємодії між людьми, різними соціальними спільнотами і структурами, між цивільним суспільством і владою, включаючи сферу підготовки і поширення інформації. Сьогодні інформація, що циркулює в глобальній мережі Інтернет, перевищує всі наявні ресурси ЗМІ [5, 8]. Усі ці моменти слід враховувати у законодавстві при регулюванні відносин у цій сфері. Деяких з них уже відображено у чинному законодавстві. Наприклад, у ст.5 Закону України «Про доступ до публічної інформації» серед шляхів забезпечення доступу до інформації названо систематичне та оперативне оприлюднення інформації на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет. Цим же Законом у ст. 19 передбачено право запитувача інформації подавати запити в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача. Можливість отримання адміністративних послуг в електронній формі передбачено і в Законі України «Про адміністративні послуги», зокрема у ст.17 зазначено: «Надання адміністративних послуг в електронній формі та доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуг з використанням мережі Інтернет забезпечується через Єдиний державний портал адміністративних послуг, який є офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні».

Однак ще спостерігається відставання нормативної бази від потреб споживачів інформаційних послуг. Наприклад, оголошення про проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців часто розміщують на офіційних веб-сайтах відповідних органів. Але сьогодні відсутнє належне нормативне регулювання цієї процедури. Так у п.10 Порядку проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців, затвердженого Постановою Кабміну України від 15 лютого 2002 р., передбачено: «Державний орган, у якому проводиться конкурс, зобов'язаний опублікувати оголошення про проведення конкурсу в пресі або поширити його через інші офіційні засоби масової інформації». Про використання офіційних веб-сайтів у нормативному акті не згадано. Після набрання чинності Типовим порядком проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженим Національним агентством з питань державної служби 5 березня 2012, що відбудеться одночасно з набранням чинності Законом України «Про державну службу» у новій редакції (2011 р.), прогалина буде усунута. Зокрема, у п.3.1. Типового порядку передбачено положення про оприлюднення інформації про проведення конкурсу на інтегрованому веб-сайті Національного агентства України з питань державної служби та поширення його через інші засоби масової інформації. У такий спосіб відбувається одержання інформації про учасників конкурсу, а в подальшому проведення спеціальної перевірки відомостей щодо них у відповідності до антикорупційного законодавства.

Аналіз практики і законодавства дає можливість зробити висновок про те, що питання «створення», «збирання», «одержання», «зберігання», «поширення», «охорону», «захист» інформації потребують належного правового регулювання, яке має враховувати й збалансовувати інтереси особи і держави в інформаційному суспільстві. Здійснення відповідних заходів передбачено в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки.

Однак питання «збирання», «поширення», «зберігання», «захист» інформації вимагають не лише правового регулювання, але й застосування відповідних інформаційно-телекомунікаційних технологій, з використанням засобів комп'ютерної техніки, зв'язку, телекомунікації. А вести мову про інформаційну

безпеку можна лише при комплексному застосуванні правових важелів та використання інформаційно-комунікативних технологій. У ст.1 Закону України «Про інформацію» безпосередньо наголошено, що захист інформації включає сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї. Так, подія, яка мала місце 1 жовтня 2013 р. в Міністерстві юстиції є підтвердженням цього. У зв'язку з проблемами у програмному забезпеченні був заблокований доступ до реєстрів, які забезпечували роботу Державної реєстраційної служби України, Державної виконавчої служби, органів юстиції і нотаріусів, внаслідок чого фізичні та юридичні особи були позбавлені можливості реалізувати конституційні права та свободи [6]. Відсутність належного програмного забезпечення і захисту доступу до інформації стали причиною того, що несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерної мережі Мін'юсту України заблокувало інформацію і порушило встановлений порядок маршрутизації.

Враховуючи це, науковці підкреслюють необхідність комплексного підходу до безпеки інформаційної інфраструктури, який вимагає створення певної системи організаційних та правових заходів, зокрема така система повинна включати в себе наступні елементи:

юридичні — правове регулювання відносин, що виникають з приводу створення та використання інформаційної інфраструктури;

організаційні — забезпечення правового режиму об'єктів інформаційної інфраструктури, включаючи їх фізичний захист;

технічні — застосування інженерно-технічних заходів, що роблять інформацію недосяжною для протиправних дій;

криптографічні — перетворення інформації в такий вигляд, що унеможливує протиправне або неавторизоване її використання;

економічні — джерела фінансування заходів безпеки та стимули для подальшого розвитку цієї інфраструктури [4, с. 15].

Відтак, комплексність інформаційного права полягає в тому, що воно регулює відносини, які виникають практично у всіх сферах людської діяльності, пов'язаної з інформацією чи з інформаційною діяльністю. Інформаційне право також активно використовує методи різних галузей права. У той же час, правове регулювання суспільних відносин в е-середовищі вимагає «кореляції співвідношення методів адміністративного правового регулювання з методами цивільного і кримінального права та формування державної інформаційної політики, яку можна розглядати як державну політику інтелектуального розвитку людини, суспільства і держави» [4,с.92].

Слід визнати, що в Україні формується інформаційне законодавство. Проте, враховуючи динамічність розвитку інформаційних відносин та інформаційних технологій, законодавство потребує постійного вдосконалення з урахування потреб споживачів інформаційних послуг.

Особливе поширення інформаційних процесів відбулося в останні десятиліття, що стало підставою для вироблення нових підходів до формування державної інформаційної політики та створення відповідної законодавчої бази. Така ситуація є характерною для багатьох країн світу, зокрема, станом на вересень 2013 р. понад 95 країн мали загальнонаціональні закони, які встановлюють права громадськості і процедуру їх реалізації щодо отримання інформації, якою володіють органи публічної влади [7].

Суттєвим прогресом у законодавчому регулюванні України стало прийняття Закону «Про електронні документи та електронний документообіг» (2003 р.), нової редакції Закону «Про інформацію» (2011 р.), довгоочікуваних законів «Про доступ до публічної інформації» (2011 р.) і «Про захист персональних даних» (2010 р.). Прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації» було спрямоване на реалізацію конституційного положення про право кожного на доступ до інформації, закріпленого у ст. 34 Конституції України. Обов'язок прийняття цього Закону випливає з міжнародних актів і документів, зокрема: Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовтня 2005 р. N 1466 «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною», ст.10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. І хоча, як слухно відзначають фахівці, розвиток нормативно-правової бази часто здійснюється «фрагментарно та ситуативно» [8, с. 16], без дотримання системного вирішення наявних у цій сфері проблем, з неузгодженістю понятійно-термінологічного апарату, проте наявність інформаційного законодавства є позитивним кроком на шляху до розвитку інформаційного суспільства і розвитку інформаційного права. Інформаційне право охоплює три важливі складові: «право» – «інформація» – «інформатика». Сьогодні відбувається становлення інформаційного права як комплексної галузі права із системою окремих інститутів. Такі роботи ведуть не лише в Україні, але, як свідчать наукові праці, і в Польщі [9]. Переважно науковці наголошують на значній ролі адміністративного правового регулювання у сфері інформаційних відносин, а відтак звертають увагу на публічну природу багатьох інститутів інформаційного права.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

1. При визначенні місця інформаційного права в сучасній системі права, доцільно виділити наявність основних складових елементів: самостійність предмета і методу правового регулювання. Розвиток інформаційних суспільства в Україні вказує на обґрунтованість наукової позиції щодо формування інформаційного права як комплексної галузі. Інформаційне право має необхідні передумови для подальшого розвитку в нову комплексну галузь права із системою окремих інститутів.

2. Сьогодні найбільш дискусійним залишається питання методу інформаційного права. Враховуючи багатофункціональний характер інформації і її проникнення у різні сфери суспільного життя, слід використовувати поєднання методів публічного і приватного права, залежно від виду інформаційних відносин. Поряд із засобами правового впливу необхідно використовувати різноманітні засоби організаційно-технічного впливу, що у сукупності сприятимуть забезпеченню відповідного правового режиму об'єктів інформаційних відносин.

3. Розвиток національної нормативно-правової бази в інформаційній сфері є недостатній. Сьогодні виникла потреба системного врегулювання інформаційних відносин з урахуванням світових тенденцій у сфері розбудови інформаційного суспільства та імплементації положень європейських нормативних актів у сфері інформатизації.

4. Держава має забезпечити належне фінансування з метою створення інфраструктури для надання органами публічної влади фізичним і юридичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет. Широке використання інформаційно-комп'ютерних технологій і телекомунікаційних мереж при наданні органами публічної влади адміністративних послуг сприятиме реалізації

принципів оперативності і безсторонності, що мінімізує прояви суб'єктивізму і тяганини у відносинах з фізичними та юридичними особами. Врегулювання цих питань має здійснюватися через адміністративно-процедурне та інформаційне законодавство.

1. Брижко В.М. Теорія і практика інформаційного права: методологія кодифікації інформаційного законодавства України / В.М. Брижко. //Правова інформатика. – 2013. - №1 (37).
2. Доступ до інформації та електронне урядування [автори-упорядники М.С. Демкова, М.В. Фігель.] – К.: Факт, 2004. – 336с.
3. Копылов В.А. Информационное право: [учебник] / В.А. Копылов – [2-е изд.]. – М.: Юристъ, 202. –512с.
4. Марущак А.І. Інформаційне право: Доступ до інформації: / А.І. Марущак [навчальний посібник]. – К.: КНТ, 2007. – 532с.
5. Е-майбутнє та інформаційне право / [Брижко В., Цимбалюк В., Швець М., Коваль М., Базанов Ю.]; за ред.доктора економ.наук, проф., чл.-коресп. Академії пр. наук України М.Швеця / – [2-е вид., доп.]. – К.: НДЦПУ АПрН України. – 2006. – 302с.
6. Лукаш О. Відбулось несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерної мережі Міністерства юстиції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asnu.net/news1977/>
7. Access to Information Laws: overview and statute goals: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.right2info.org/access-to-information-laws>
8. Залізник В. А. Систематизація інформаційного законодавства України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.А. Залізник. – Київ, 2011. - с. 18.
9. Celarek K. Prawo informacyjne. Problem badawczy teorii prawa administracyjnego. / Krystyna Celarek.– Warszawa: Difin S.A. - 2013.

MODERN CONCEPTION AND PERSPECTIVE DEVELOPMENT OF INFORMATION LAW IN UKRAINE

N. Yanyuk

*Ivan Franko National University of Lviv, Sichovykh Stitsiv, 14
UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The lecture is devoted to the problems development information law in Ukraine. The work defines such definitions as information, information relations. The thesis article is devoted problems of information legislation of Ukraine. The experience Ukraine of information legislation was analyzed. On the basic of analysis was arrived at a conclusion about complies disposition the Information law. Also were defined condition of information legislation and its between another branches of law.

Keywords: information, information relations, information legislation, information law, method of law regulation, informatics.

СОВРЕМЕННАЯ КОНЦЕПЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРАВА В УКРАИНЕ

Н. Янюк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
79008 г. Львов, ул. Сичовых Стрельцов, 14*

Статья выделяет проблемы развития информационного права в Украине. Раскрыто содержание понятий «информация», «информационные отношения», «информационное право». В статье определены проблемы информационного законодательства Украины. На основании проведенного анализа сделано вывод о комплексном характере информационного права и определено его место среди других отраслей права

Ключевые слова: информация, информационные отношения, информационное законодательство, информационное право, метод правового регулирования, информатика.